

Елвира Веселиновић

О ПРЕВОЂЕЊУ СУДБИНЕ И (НЕ)ПРЕВОЂЕЊУ КОМЕНТАРА

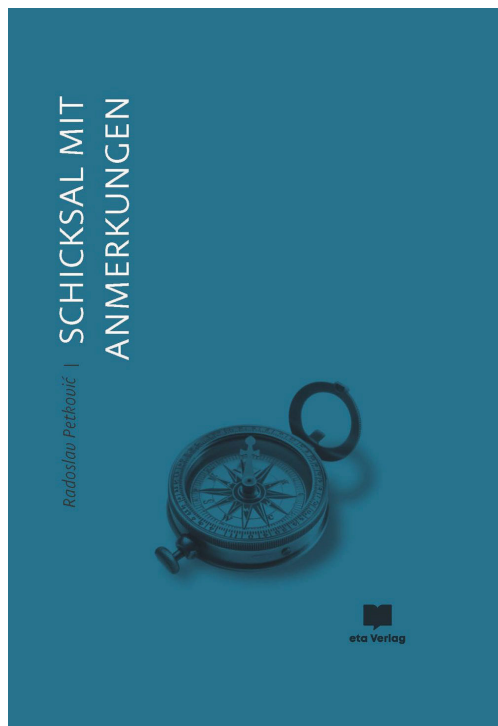
Почетак деведесетих година прошлог века у Немачкој је запамћен углавном по окончању Хладног рата, а њихов наставак по наглом напретку дигитализације и доступности интернета за широке масе, те по масовним рејвовима и *grunge*, *house*, електронској и *techno* музици. Шта се у то време збивало у Београду и земљи чији је он тад још био главни град, на језику којим овде пишем, није потребно наводити. Књига *Судбина и коментари* средином деведесетих је до мене допловила са – уназад гледано занемарљивим – закашњењем од неке две године након излажења и НИН-ове награде. У то доба се потпуно посвећена лингвистици и келтским језицима налазим на студијама у Ирској и Келну и нимало се не бавим Југославијом, коју сам напустила још пре њеног распада. Међутим, на универзитету у Голвеју сам добила и први приступ интернету, који је за мене [*саг ће зачуђени чишалац или чишаишеља схваишии чему ова гиџресија, ше као наџрагу за сџриљење добиши једно мало необично џоређење*], врло брзо постао нека врста Трста с почетка деветнаестог века, штавише оно што је Трст био за Павела Волкова, јер се тада први талас одливених мозгова „окупљао” у једном међународном *chat room*-у, радећи нешто сада врло уобичајено, али тада доиста авангардно. Човек који ће ми после, приликом упознавања у реалном животу, поклонити *Судбину и коментаре*, уз усмено додат коментар да је то можда најбоља књига икад написана на нашим поднебљима, био је један од тих отпловелих виртуелних саговорника. Исти човек ће ми, иако се до тада нисмо уживо видели, помоћи да тих тужних деведесетих преко Црвеног крста сазнам да ли је у једној савременој сеоби Срба мој деда преживео. Књигу сам затим прочитала са неком скоро чежњивом или носталгичном фасцинацијом, коју додуше тада, са једва двадесет и нешто година, нисам баш знала како да сместим међу све немачке, ирске и англоамеричке књижевне утиске којима сам била окружена и опчињена. Свакако је остала једна од ретких коју сам сачувала и носила са собом кроз све своје студентске станове, па и у Берлин, где сам се након окончане академске каријере скућила и постала самостална књижевна преводитељка.

Потпуно је, дакле, логично да ми је срце поскочило од среће кад ми је тридесетак година касније из издавачке куће јављено да су баш мене изабрали да тај сјајан роман преведем на немачки, и то без претходног распитивања колико знам о њему. А тек кад сам почела да га преводим, по већ познатом принципу – што више учим, то више схватам шта све не знам – обелоданило ми се колико мало знам о српској историји или другим релевантним околностима. Управо у томе вероватно лежи и најфасцинантнији део преводилачког посла, не само књижевног него и посао тумача: свакодневно научите невероватну количину чињеница за које нисте ни слутили да ћете их сазнати, нити да ће вас икада занимати. Што рече једна колегиница: кад би нас тајне службе пратиле, прегорели би им осигурачи од сазнања колико информација о историјском оружју или детаљима разних метода убиства

ми тако у једном дану потражимо на нету, заједно са необичном модом, таксономијом птица или стаништима ретких биљака. Или, у овом случају, историјски коректним називљем за брикове и фрегате, јарболе и катарке. Данас, тачно тридесет година након првог читања, могу свесно да кажем да је књига и политички актуалнија него икад, да се сналажење међу космополитским светом и дијалектичко дефинисање сопственог становишта често своди на неке кључне мудрости изнете баш у овој књизи, а да се притом оне ипак никад не намећу као аподиктичке извесности. Јер зашто би, наопако, романописац са дигнутим кажипрстом писао приручнике за навигацију кроз историјске конфликте? Читаоци су ти од којих се очекује труд и ангажман, а награда је спокој усред буре.

Моје занимање (преводитељке са пре свега лингвистичком оријентацијом), за разлику од критичара, не условљава нужно да метафорама и другим фразеолошким одредницама тражим другу и трећу раван смисла, херменеутике и историјског контекста, напротив, често је утисак најјачи кад се оне што дословније преведу, па их читаоци сами докуче или им додају мрву сопственог поимања и сећања. Дешава се да се при оваквом приступу поткраде нека грешка, нарочито у преношењу суптилне ироније, али тврдим да је тај „занатски” приступ у овом случају ипак најбољи, јер се прекомерна интерпретација и анализа може испоставити и као препрека; а превођење под геслом „важно да на немачком добро звучи” сувише подилази потенцијалној публици, која према мом искуству баш жели да буде мало „намерно” иритирана. Сигурна сам да ће свако ко ову књигу на немачком буде држао у рукама пре свега имати утисак да управо нешто учи. Али и ту очекујем сарадљивост – пошто у науци познајем имплицитне конвенције да на свакој страници бар пола текста буду фусноте, утолико више их избегавам у књижевности. Објашњења која су данас доступна са два клика више ником нису потребна, а будући да полазим од претпоставке да ни читаоци на матерњем језику не знају више о наведеним врстама јарбола или катарки него читаоци превода, полазим од једнаке вероватноће да ће, ако их занима, сами кренути у претраге.

Сам наслов већ по себи илуструје многе преводилачке дилеме. Јасно је да је он алузија на *Живош и њрикљученија*, на немачки преведен као *Leben und Abenteuer*, али је ипак и много више од тога. Зато сам баш о наслову дуго разбијала главу. У игри ми је на немачком било и нешто попут *Судбина. Критичко издање* или *Судбина: Фусноше*, при чему ми се ово са критичким издањем нарочито допало

јер је већ у себи игра речи са полисемијом придева „критички”. Енглески *Destiny, Annotated* је врхунски еквивалент, свака част ономе ко га се досетио. Ипак сам се на крају одлучила за „напомене” и предлог „са”, јер мада и за конјункцију наспрам предлога имам обрнут пример где се нпр. у медицинским дипломама „Хирургија са негом” на немачком никако не преводи „са” него увек „и”, ипак ми је то деловало најразумљивије.

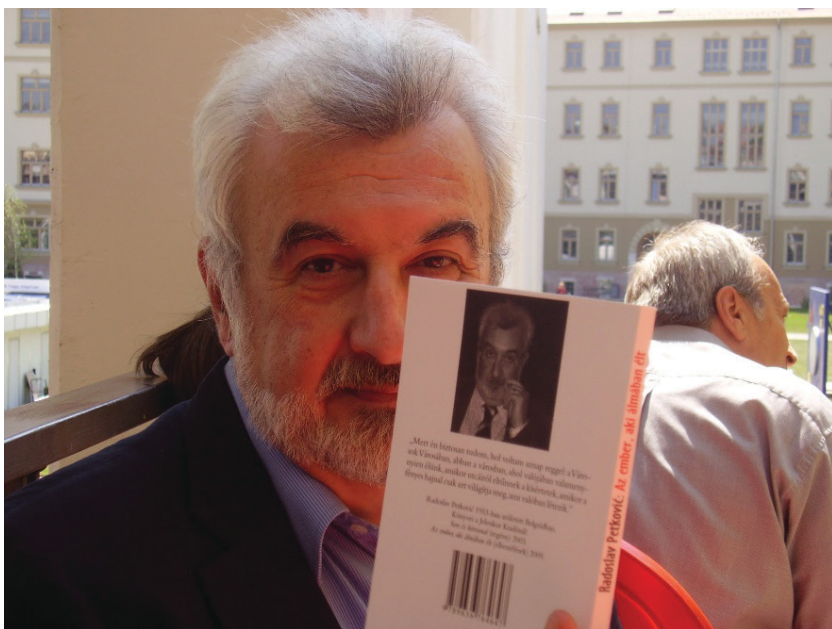
Реч-две треба рећи и о епиграфима, тачније описним поднасловима са кратким садржајем, тј. најавом поглавља какве познајемо баш од аутора које је Петковић преводио на српски (Честертон, Дикенс...). У младости сам их увек без размишљања читала или користила као подсетник, али у превођењу се већ постављају и типографска питања, на пример да ли су увек без тачке и да ли онда почињу малим словом. На немачком је све увек правилима одређено, пре свега интерпункција. А занимљиво је и то да је скоро свако међу немачким колегама кога сам питала за савет одмах рекао да то евоцира један јасно одређени жанр авантуристичког романа, што се поклапа са мојим првим утисцима. У другом делу књиге епиграф онда прераста у мото, односно цитат из књижевности, где ми је превodeћи на немачки било тешко да визуализујем наивног читаоца чија прва мисао не би била: „А зашто се овде неко хвали тиме шта је све прочитао”, дакле мало старомоднија варијанта данашњег „гађања” именима, насловним странама књига, ручковима или цитатима на Инстаграму и Фејсбуку. Али и ту треба имати у виду време писања, просветитељску мисију и комплексне алузије, те баш зато то овако провокативно и поредим са данашњицом.

Још једна занимљивост јесте да ми је често постављано питање колико ми је тешко пало да мењам глас и стил у току превођења (један је врло класичан историјски роман налик Александру Дими, Чарлсу Дикенсу или сл., а каснији на моменте врло црно-бео и скоро новинарски прозаичан); могу само да одговорим да се генерално веома брзо саживим са тоном списатељице или писца које преводим, отприлике као глумац с улогом, тако да о томе скоро и да не размишљам, све је врло интуитивно.

Време кад немачки превод *Судбине и коменшара*¹ излази из *Штампе и финални производ* *досјева у Берлин (збој природе пројекта и кооперације издавача штампан је у Београду)* није коинцидирало само са смрћу аутора неће – након њада новосадске *надсирешнице* – и са јачањем *студентских прошести* и *грађанске побуне*, што је за мене већ био довољан доказ *метафизичке моћи* коју ова књижа *поседује*. *Защо* нам је *одмах било јасно да је првобитна идеја презентације романа у Амбасади Републике Србије, у комбинацији са неком врстом комеморације, благо речено субоптимална варијанта, њим пре што је комуникација с њихове стране била доста површна и безвољна. Сложили смо се да су циљна група немачки читаоци, и да треба да укажемо на цикличност побуне и промена, али и снагу и дејство самој књижевној производњи који приказујемо, а не да се подвргнемо неким функционерима и њиховим агендама, што сигурно не би било у духу покојника. Защо смо на крају нашли савршен простор,*

¹ Petković, Radoslav. (2024). *Schicksal mit Anmerkungen*. (Elvira Veselinović, prev.). Berlin: eta Verlag, Beograd: Kontrast izdavaštvo.

у алтернативном културном центру у врло живахном делу града, не толико на рубу, где су виле и амбасаде, и одржали једно сиварно досијојно књижевно вече.

Пешића, април 2009, са мађарским преводом
Човека који је живео у сновима (приватна архива)

Пошто је цитат са самог краја *Судбине и коменџара* са нагласком на речци НЕ већ прекомерно експлоатисан у литератури све до друштвених мрежа, нека ми овде буде дозвољено да – скроз у стилу покојног Радослава Петковића – направим један мали лични парадоксални отклон, те за крај цитирам једног аутора којег једнако ценим, Курта Тухолског, где он такође образлаже једно своје историјско НЕ које и даље важи:

Нема ничеј шежеј, нији ичеј шио би од човека изискивало више карактерне величине, нећо да се ошворено сујрошсјави времену у ком живи и тласно каже: Не.²

² Tucholsky, Kurt. (1921). *Die Verteidigung des Vaterlandes* [Odrana otadžbine]. (Elvira Veselinović, prev.). *Die Weltbühne*, 40.